

І. С. Білоконенко

м. Дніпропетровськ

**ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНА ЛЕКСИКА У ЦИКЛІ СОНЕТІВ
ЕДМУНДА СПЕНСЕРА «AMORETTI»**

Проаналізовано семантичні групи емоційно-експресивної лексики і засоби вираження емоційності у сонетах Едмунда Спенсера із циклу «Amoretti».

Ключові слова: емоційно-експресивна лексика, сонет, Е. Спенсер.

Проанализированы группы эмоционально-экспрессивной лексики и способы выражения эмоциональности в сонетах Эдмунда Спенсера из цикла «Amoretti».

Ключевые слова: эмоционально-экспрессивная лексика, сонет, Э. Спенсер.

The article analyzed the groups of emotionally expressive vocabulary and the ways of expressing emotion in the cycle «Amoretti» by Edmund Spenser.

Key words: emotional and expressive vocabulary, sonnet, E. Spencer.

Проблеми мовної експресії, виражальних засобів мовлення є базовими для сучасних лінгвостилістики, поетики, лінгвістики тексту. Поняття мовної експресії достатньо широке і визначається сучасними дослідженнями зі стилістики досить узагальнено, як сукупність семантико-стилістичних ознак одиниці мови, які забезпечують її можливість виступати у процесі комунікації засобом суб'єктивного вираження ставлення мовця до змісту чи адресата мовлення; також зазначається, що експресивність є властивою одиницям усіх рівнів мови. Ширше тлумачення характеризує експресивність як властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, як засіб суб'єктивного увиразнення мови [4; 7; 15]. Завдяки експресивним засобам мовець передає своє ставлення і до змісту повідомлення, і до адресата. «Слово має експресивний компонент значення, якщо своєю образністю чи яким-небудь іншим способом підкреслює, посилює те, що називається у цьому слові чи в інших, синтаксично пов'язаних з ним словах» [1, с.59]. Тож експресивність створює широкі можливості для стилістичного маркування й емоційного посилення певних мовних одиниць. «Англійські науковці (А. Хорнбі, Ф. Фаулер) не розмежовують експресивність і емоційність. Вважається, що експресивність завжди досягається за рахунок емоційності. Таке розуміння не підтверджене конкретним мовним матеріалом. Наявність емоційності майже завжди має за собою експресивність, але зворотне невірно» [1, с.60]. Безперечно, як семантико-стилістична категорія, експресивність пов'язана з

емоційністю, оцінністю, стилістичним значенням, але цей взаємозв'язок досить складний.

Експресивність може бути притаманна одиницям будь-якого рівня мови, існуючі дослідження визначають експресивні засоби на фонетичному, лексико-семантичному, фразеологічному, словотвірному, морфологічному і синтаксичному рівнях. Безперечно, значні можливості для реалізації мовної експресії виявляються завдяки саме лексичним засобам мови. Більшість дослідників використовували лексичний аналіз задля вияву змісту поетичного тексту і визначення відображеного в ньому світосприйняття. «Методика декодування поезії базується на припущенні, що семантично, тематично і стилістично найбільш ґрунтовним є виявлення у тексті значень, а особливо незвичних значень, слів і словосполучень [1, с.69].

Емоційно-експресивна лексика – це стилістично забарвлені лексеми, які характеризуються наявністю в них додаткового конотативного значення, певних емоційних відтінків. Це піднесена, поетична і урочиста лексика, розмовно-просторічні слова; лексеми, які містять емоційний елемент, називають почуття, дають якісну оцінку предметів і явищ. Конотативний відтінок виникає і при вживанні слів у переносному значенні. Завдяки цим зображувальним мовним засобам можна виразити найрізноманітніші аспекти людських емоцій. Лексична стилістика англійської мови є предметом серйозних наукових досліджень (І. Арнольд, І. Гальперін, Л. Єфімов, Т. Знаменська, В. Кухаренко, О. Мороховський, Н. Палевіна, Н. Разінкіна, Ю. Скребнев, О. Сосновська, О. Ясінецька та ін.) [1; 5; 6; 7; 8; 9; 11; 12; 15].

На сьогодні вже існують роботи вітчизняних і зарубіжних науковців щодо стилістичних особливостей, зокрема й емоційно-експресивних, творів В. Шекспіра, Е. Спенсера, Д. Мільтона, Дж. Байрона, Ф. Петрарки та інших. Але маємо визнати, що недостатньо уваги було приділено авторській манері й стилю саме Едмунда Спенсера – англійського поета-гуманіста XVI століття. Літературознавці визнають, що «до поетичної спадщини Спенсера входять пасторальна поема «Календар пастуха», ліричні поеми і сонети, написані на зразок творів Петрарки, Тассо і дю Белле. Але найбільшим його досягненням є поема «Королева фей» [10, с. 338]. Разом з тим, у розвитку англійського сонета значним досягненням стала публікація 1595 року саме циклу «Amoretti» (з італійської – «любовні пісні»), в якому поєднано «традиційний підхід і новаторські пошуки у сонетотворенні».

Стаття аналізує основні семантичні групи емоційно-експресивної лексики і морфологічні засоби вираження емоційності циклу «Amoretti» (сонети I–XL). Автор вважає, що аналіз експресивної лексики «Amoretti» дозволить повніше охарактеризувати образи ліричних персонажів твору. Дослідження може мати вплив на повноту і цілісність розуміння поетичної манери Е. Спенсера.

Едмунд Спенсер увійшов до літератури Англії періоду Високого Відродження як поет з «тонким відчуттям художнього слова» [2; 10]. Сучасниками митець визнавався провідним поетом, котрий поєднав Відродження і Середньовіччя, новаторство і традиції. Його захоплювали не

просто слова, а їхня форма, «колір», ритміка. Тому в активному фонді поетичного словника Е. Спенсера значне місце займає саме емоційно-експресивна лексика. Передусім виділимо лексику з двома сторонами характеру емоційності: позитивним і негативним. Поет часто вживає лексеми, які мають позитивно забарвлене значення, передають почуття радості, щастя, краси, ніжної любові. Це виправдано, адже Е. Спенсер є «співцем кохання», який, наближуючи поезію до звичайного і реального людського почуття, в любовній ліриці звертався не до уявної дами серця, а до своєї нареченої, пізніше дружини – Елізабет Бойл. До найтиповіших проявів експресії належить метафоризація та метонімізація, основу яких зазвичай становлять семи, зафіксовані у прямих номінативних значеннях. У сонетах Е. Спенсера метафора твориться на основі асоціацій і виступає у різних функціях. Формуючи весь сюжет, вона стає символом і виконує композиційну роль, її емоційне забарвлення є позитивним, наприклад:

*And happy lines, on which with starry light,
Those laming eyes will deign sometimes to look (13, сонет I);
Or how comes it that my exceeding heat
Is not delayed by her heart frozen cold (13, сонет XXX).*

Характерною особливістю поетичного мовлення Е. Спенсера є також метафоризація не окремих лексем, а широкого контексту. Це є власне авторською якістю: *till then I wander careful comfortless, in secret sorrow and sad pensiveness; what then remains but I to ashes burn // and she to stones at length all frozen turn; such labour like the spider's web I find // whose fruitless work is broken with least wind; their anthems sweet devised of love's praise // that all the woods their echoes back rebounded; all pain hath end and every war hath peace, // but mine no price nor prayer may surcease.*

Метонімія, як поетичний троп, виступає засобом створення семантичного образу коханої, перенесення внутрішнього зв'язку з нею на оточуючий світ:

*Whylest rapt with joy resembling heavenly madness,
My soul was ravished quite as in a trance:
And feeling thence no more her sorrow's sadness,
Fed on the fullness of that cheerful glance (13, сонет XXXIX).*

Серед експресем кількісно переважають іменники: поетичні іменники з урочистим забарвленням підкреслюють шанобливе ставлення автора до жінки, він лише споглядає за нею, не наважуючись наблизитися, порушити її спокій. Митець оспівує неземний образ, який летить над дійсністю й існує у чарівному світі ілюзій:

*When I behold that beauty's wonderment,
And rare perfection of each goodly part;
Of nature's skill the only complement,
I honour and admire the maker's art (13, сонет XXIV);
In that proud port, which her so goodly graceth,
Whiles her fair face she rears up to the sky:
And to the ground her eyelids low embaseth,*

*Most goodly temperature ye may descry (13, сонет XIII);
Sweet smile, the daughter of the queen of love,
Expressing all thy mother's powerful art:
With which she wons to temper angry Jove,
When all the gods he threats with thund'ring dart (13, сонет XXXIX).*

Кохана сприймається ліричним героєм як неземне, божественне створіння, тому щодо неї він обирає слова: *holy, idol, goddess, angel, queen of love, sovereign beauty, fair flower*; все, що вона має – це *gift of sky, a greater craftsman's hand*.

Експресивні прикметники за складом аналізованого циклу також відіграють важливу роль у формуванні емотивно-оцінних значеннєвих планів, хоча кількісно й поступаються іменникам. Їхні емотивно-аксіологічні та образні можливості реалізуються кожного разу в нових словосполученнях, які забезпечують з'ясування різноманітних нормативно-оцінних критеріїв (дають якісну оцінку почуттів героя, героїні, їхні характерологічні ознаки): *my soul's long-lacked food, my heaven's bliss, rebellious pride, sovereign beauty; then you fair flower, in whom fresh youth doth rain, perfect face, wondrous virtue, powerful eyes, innocent heart, goodly graceth, immortal light, passion heart, pride and meekness mixed by equal part // read the sorrows of my dying sprite; happy rhymes, it stopped is with thought's astonishment, such pride is praise, such portliness is honour* тощо. Герой мріє про взаємність, але схиляється перед рішенням коханої, готовий прийняти його покірно, без нарікань:

*But if in presence of that fairest proud
Thou chance to come, fall lowly at her feet:
And with meek humbless and afflicted mood,
Pardon for thee, and grace for me entreat (13, сонет II).*

На сферу експресивної номінації значний вплив мають і дієслівні форми, які забезпечують аксіологічне кваліфікування ступенів інтенсивності перебігу дії, таких ознак, як ритмічність, раптовість, несподіваність, різкість, напруженість, повторюваність, однократність, багаторазовість тощо. Дії ліричної героїні щодо героя також визначаються дієсловами урочистого забарвлення: *and ice which is congealed with senseless cold // should kindle fire by wonderful device; the laurel leaf, which you this day do wear // gives me great hope of your relenting mind, then you fair flower, in whom fresh youth doth rain // prepare yourself new love to entertain*. У тексті читаємо:

*Liketh it seemeth in my simple wit
Unto the fair sunshine in summer's day:
That when a dreadful storm away is flit,
Through the broad world doth spread his goodly ray (13, сонет XL).*

Негативна емоційність має у сонетах Е. Спенсера специфічний вияв, є сферою суб'єктивних емотивно-оцінних інтенцій автора і не супроводжує негативне ставлення ліричного героя до коханої. Ці експресиви не є грубими, фамільярними чи вульгарними, вони лише репрезентують взаємозв'язок з емоційною сферою суб'єкта мовлення. Індивідуально-авторське вживання цих лексем ґрунтується не на загальнономовних системних закономірностях їхнього

функціонування, а на їхньому підпорядкуванні художньому задуму поета. Ці комунікативні наміри автора стають головними чинниками, які спроможні змінити статус фактично нейтральної лексичної одиниці, перетворивши її на негативно-оцінну. Контекстуальна модифікація емотивно-експресивної лексики спричиняє формування певних оцінних планів. Таким чином, негативна експресивність повинна тлумачитися не у буквальному значенні і пояснюватися лише через контекст сонетів.

Іменники з «негативною експресивністю» описують різні образи жінки, які з'являються в уяві героя, котрий невпевнений в її коханні, сумує, сподівається, а інколи і втрачає надію на щастя:

*See how the Tyranness doth joy to see
The huge massacres which her eyes do make:
And humbled hearts brings captives unto thee,
That thou of them mayst mighty vengeance take (13, сонет X);
But since ye are my scourge I will intreat,
That for my faults ye will me gently beat (13, сонет XXIV);
See how the stubborn damsel doth deprave
My simple meaning with disdainful scorn (13, сонет XXIX).*

Експресивно «негативні» прикметники у сонетах формують особливий емотивно-оцінний план, в якому вони протиставляються очікуванню «позитивним» рисам характеру коханої. Їхнє стилістичне забарвлення є лише тлом, яке сприяє максимальній реалізації образних планів. Параметри емотивних компонентів виявляються через схвалення/несхвалення образу жінки і через оцінне ставлення до неї, її реальних і уявних вчинків:

*But she more cruel and more savage wild,
Then either lion or lioness (13, сонет XX);
But my proud one doth work the greater scath,
Through sweet allurements of her lovely hue (13, сонет XXXI).*

Емотивний і оцінний компоненти, виражені дієсловами, можна кваліфікувати і як мотиваційне доповнення до інших лексем, і як форму збагачення тексту новими семантичними елементами:

*Tell me when shall these weary woes have end,
Or shall their ruthless torment never cease:
But all my days in pining langor spend,
Without hope of aswagement or release (13, сонет XXXVI);
Fairer than fairest, let none ever say,
That ye were blooded in a yielded prey (13, сонет XX);
But if her nature and her will be so,
that she will plague the man that loves her most:
And take delight t'increase a wretch's woe,
Then all her nature's goodly gifts are lost (13, сонет XLI).*

Поетові властиві любов і повага до поетичної мови, до слова, висока елегантність, культура й естетичність вірша. Митець часто вдається до слів, які зі стилістичного боку мають відтінок небуденності, добірності. Особливої

експресивності вони набувають тоді, коли супроводжують емоційні епітети: *lily hands, blessed look, fairest proud, fancy wonderment, sad Winter's night, the durefull Oak, mazed heart, powerful eyes, humbled hearts, cruel warrior, heart-thrilling eyes, goodly graceth, immortal light* тощо.

Творчій манері Е. Спенсера властиве специфічне поєднання протилежних за значенням чи експресивними нюансами лексем в одній строфі. Введення в контекст таких слів дає змогу глибше розкрити всю складність психологічного світу закоханого чоловіка:

*But by his death which some perhaps will moan,
Ye shall condemned be of many a one (13, сонет XXXVI);
And wish that more and greater they might be,
That greater meede at last may turn to me (13, сонет XXV);
Such life should be the honor of your light,
Such death the sad example of your might (13, сонет VII);
Only let her abstain from cruelty,
And do me not before my time to die (13, сонет XLII).*

Заслуговують на увагу і стилістичні можливості заперечення, яке «більш емоційне й експресивне, ніж твердження; експресивний потенціал негативних конструкцій зручно пояснити з теоретично-інформаційної точки зору» [1, с.88]. Заперечення у сонетах зустрічається рідше, ніж твердження, його експресивність залежить від композиційної ролі і функції вказувати на те, що зв'язки між названими явищами дійсності реально не існують. Тож експресивність заперечення виявляє контраст між можливим і дійсним, бажаним і реальним, що знову створює оцінний потенціал почуттів поета:

*But when I plead, she bids me play my part,
And when I weep, she says tears are but water:
And when I sigh, she says I know the art,
And when I wail she turns herself to laughter (13, сонет XVIII).*

Отже, лексична експресивність – явище марковане і певним чином мотивоване. Аналіз засобів вираження лексичної експресивності у сонетах Е. Спенсера виявив, що для неї характерні лексичні та семантичні різновиди мотивації, які залучають до свого складу одиниці морфологічного і лексико-семантичного рівнів мови. Кожен різновид мотивації має ті показники, які виступають вербальними засобами реалізації експресивного значення слова. Механізми, які забезпечують реалізацію експресивних значень лексем, ґрунтуються на семантичних контрастах (позитивне/негативне). Семантика експресивів Е. Спенсера достатньо багата, вона вирізняється у зв'язку з наявністю емотивного й оцінного компонентів та образного компонента, які входять до семантичних структур як самостійно, так і в різних стилістичних проявах. Емоційна лексика у поетичному мовленні Е. Спенсера служить і засобом передачі різних відтінків почуття героя, його думок, ставлення до зображуваної дійсності. Як бачимо, на підставі проведеного дослідження ми можемо навіть на рівні певної мікросистеми скласти уявлення про

багатоплановість використання й особливе місце експресивної лексики у творчості англійського поета XVI століття Е. Спенсера.

Бібліографічні посилання

1. **Арнольд И. В.** Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования): [Учебн. пособие для студентов пед. ин-тов] / И. В. Арнольд. – [Изд. 2-е, перераб]. — Л.: «Просвещение», 1981. — 295 с.
2. **Артамонов С. Д.** История зарубежной литературы XVII–XVIII вв. / С. Д. Артамонов. – М.: Просвещение, 1978. – С. 211 – 228.
3. **Бацевич Ф. С.** Основы коммуникативной лингвистики: [підручник] / Ф. С. Бацевич. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.
4. **Вольф Е. М.** Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М.: Наука, 1985. – 229 с.
5. **Єфімов Л. П.** Стилiстика англiйської мови i дискурсивний аналіз: [Навч.-методичний посiбник] (англ. мовою) / Л. П. Єфімов, О. А. Ясінецька. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 240 с.
6. **Кухаренко В. Н.** Інтерпретація тексту: [Підручник для студентів] / В. Н. Кухаренко. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 227 с.
7. **Разинкина Н. М.** Функциональная стилистика / Н. М. Разинкина. – М.: Высш. шк., 2004. – 272 с.
8. **Скребнев Ю. М.** Основы стилистики английского языка: [Учебник для институтов иностр. языков] / Ю. М. Скребнев. – М.: Высш. шк., 2003. – 224 с.
9. Стилистика английского языка: [учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз.] / А. Н. Мороховский [и др.]. – К.: Вища шк., 1984. – 247 с.
10. **Шаповалова М. С.** Література доби Відродження: Англія / М. С. Шаповалова // Історія зарубіжної літератури: Середні віки та Відродження. – Львів: Вища школа, 1982. – С. 320–385.
11. **Galperin I. R.** Stylistics. Third Edition (англ. мовою) / I. R. Galperin. – Moscow: Vyssaja Skola, 1981. – 335 p.
12. **Prokhorova V. I.** Oral practice through stylistic analysis / V. I. Prokhorova, E. G. Soshalskaya. – М.: Высш. шк., 1979. – 115с.
13. **Spenser Edmund.** «Amoretti»: [Електронний ресурс] / E. Spenser. – Режим доступу: <http://theotherpages.org/poems/spenser1.html>.
14. **Waller A., Gary Fredric.** Edmund Spenser: a literary life. – New York: St. Martin's Press, 1994.
15. **Znamenskaya T. A.** Stylistics of the English Language. Fundamentals of the course [Учебное пособие.] (англ. мовою) / Т. А. Znamenskaya. – [Изд. 2-е, испр.]. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 208 p.

Надійшла до редколегії 25.04.10